

Gracijano Kešac

DRUŠTVENI OKVIR IZGRADNJE KONVIKTA (ĐAČKOG DOMA) ZA UČENIKE HRVATSKE GIMNAZIJE U PAZINU NA POČETKU 20. ST.

Gracijano Kešac, dipl. povjesničar
Povijesni muzej Istre – Museo
storico dell'Istria
Gradinski uspon 6, HR-52000 Pula
kesac.gracijano@pmi.hr

UDK 373.54(497.5Pazin)
Prethodno priopćenje
Primljeno: 8. 11. 2002.
Prihvaćeno: 18. 2. 2009.

Autor na temelju dostupnih izvora prati razvoj ideje o izgradnji konvikta (đачkog doma) za učenike hrvatske gimnazije u Pazinu, od njezina pokretanja u okrilju Đачkog pripomoćnog društva 1899. pa do polaganja temeljnog kamena 1913. g. Bio je to jedan od većih poduhvata koje su početkom 20. st. poduzeli predvodnici hrvatskog preporodnog pokreta u Istri. Taj izrazito hrvatski i katolički projekt pobudio je značajan javni odjek i angažirao, posredno ili neposredno, popriličan broj tadašnjih javnih djelatnika, crkvenih dostojanstvenika i intelektualaca. Značajnu pomoć njegovoj realizaciji pružili su biskup Josip Juraj Strossmayer te Građanski odbor u Splitu, blagajnik kojega je bio dr. Ante Trumbić. Na Strossmayerov poticaj osnovan je poseban odbor u okviru Đачkog pripomoćnog društva sa zadatkom da prikuplja sredstva za izgradnju doma. Prvotnoj namjeri da to bude dom za učenike hrvatske gimnazije pridružila se kasnije i želja svećenstva da se što više učenika usmjerava u svećenički poziv. Problem financiranja konačno je riješen uključivanjem krčkog biskupa dr. Antona Mahnića, ali su ga protivnici počeli napadati zbog njegove namjere da upravu i odgoj u domu povjeri pripadnicima salezijanskog reda iz Italije. Temeljni kamen za izgradnju doma blagoslovljen je 19. listopada 1913.

Ključne riječi: Pazin, hrvatska gimnazija, đачki dom, Đачko pripomoćno društvo, dr. Anton Mahnić, kraj 19. st., početak 20. st.

Uvod

Iako je imao značajan javni odjek i angažirao, posredno ili neposredno, popriličan broj tadašnjih javnih djelatnika, crkvenih dostojanstvenika i intelektu-

alaca, projekt izgradnje konvikta (đačkog doma) za učenike hrvatske gimnazije u Pazinu u hrvatskoj historiografiji Istre dosad nije prikazan kao zasebna cjelina, već samo usputno, u radovima koji su se bavili širim temama, a ovaj problem navodili su tek epizodno. To je u svakom slučaju nepravedno, i to iz više razloga. Prije svega zbog činjenice da je to bio jedan od većih projekata, koje su početkom 20. st. poduzeli predvodnici Hrvatskoga preporodnog pokreta u Istri, a zatim i zbog toga što su se na njemu prelamala goruća ideološka pitanja onoga vremena, koja su prijetila narušavanjem jedinstva i cjelovitosti samog pokreta. Vjerojatno je poglaviti razlog tome bio nedostatak izvora, no ne treba isključiti ni ideološke i oportune razloge da se, u za to nesklonim vremenima, nakon 1918. godine piše o projektu koji je imao izrazito hrvatski i katolički karakter. Uvidom u godišnje izvještaje Đačkog pripomoćnog društva, koji su za neka od godišta između 1900. i 1914. g. sačuvani u arhivu Pazinskog kolegija – Klasične gimnazije, te u listove *Pučki prijatelj* i *Naša sloga*, koji se za ista godišta čuvaju u Sveučilišnoj knjižnici u Puli, moguće je donekle rekonstruirati napore, prijemore i rezultate koji su od pokretanja ideje o izgradnji doma u okrilju Đačkog pripomoćnog društva 1899. g. pa do njezine realizacije 1914. g. pratili ovaj, naoko jednostavan, a ipak osebujan i složen projekt. Jednostavan zato što je u tehničkom smislu za podizanje jedne zgrade potrebno osigurati zemljište, izraditi nacrt, pribaviti građevinsku dozvolu i zaokružiti financijsku konstrukciju, osebujan i složen pak zbog toga što je njegova realizacija, osim o ovim prozaičnim pitanjima, ovisila i o dosezima Hrvatskoga narodnog pokreta u Istri, kao i o ideološkim strujanjima unutar njega.

Polustoljetna narodno-preporodna borba istarskih Hrvata i Slovenaca za njihova temeljna nacionalna i građanska prava polučila je koncem 19. i početkom 20. stoljeća značajne rezultate na političkom i kulturno-prosvjetnom planu. Pritom su prvi bili preduvjet ovim potonjima, borba za otvaranje škola na narodnom jeziku urodila je plodom tek onda kada joj je prethodilo jačanje političke moći. Ustroj osnovnih škola u Istri pod austrougarskom vlašću bio je reguliran austrijskim Ustavnim zakonom od 21. prosinca 1867. g., Državnim školskim zakonom iz 1869. te Pokrajinskim školskim zakonom za Istru, koji je Istarski sabor usvojio 4. travnja 1870. g.¹, no usprkos pozitivnoj zakonskoj regulativi, talijanski je vladajući sloj na sve načine nastojao spriječiti otvaranje hrvatskih i slovenskih škola. Ipak su Hrvati i Slovenci do kraja Prvog svjetskog rata uspjeli organizirati mrežu osnovnih škola na svome jeziku, ali sa srednjim je školama bilo puno teže. Još krajem 19. st. sve su srednje

¹ Tone Peruško, *Borba za osnovno školstvo - borba za nacionalni opstanak*, u: *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, Zagreb, 1969., str. 424.

škole u Istri bile talijanske i njemačke.² Prva svjetovna srednja škola na hrvatskome jeziku otvorena je tek 1899. g. u Pazinu. Bila je to Carsko-kraljevska velika državna gimnazija, koja je postala jednom od najznačajnijih hrvatskih ustanova u Istri, pravi rasadnik novih naraštaja političkih, kulturnih i gospodarskih djelatnika. Kako bi joj osigurali sigurnu i lijepu budućnost, hrvatski su rodoljubi Istre naumili izgraditi đачki dom za učenike te gimnazije, a kasnije se toj namjeri pridružila i želja svećenstva da se što više učenika usmjerava u svećenički poziv. Svjedok tadašnjih događaja Božo Milanović navodi kako je razlog tome što su učenici pazinske gimnazije zaobilazili svećenički poziv bio taj što su oni stanovali kod raznih obitelji i time bili otvoreniji za utjecaje ulice, koji su ih odvlačili od Crkve. Zbog toga je i svećenstvo željelo đacima osigurati smještaj izgradnjom doma (konvikta), u kojemu bi imali hranu, stan i dobar odgoj.³ Pod dobrim odgojem mislilo se na odgoj u vjerskom i nacionalnom duhu; svećenstvo, koje je imalo vodeću ulogu u Narodnome preporodu, time je trebalo dobiti nove, svježe snage za svoj narodno-preporodni i vjerski rad. Tada se, naime, osjećao nedostatak domaćega hrvatskog svećenstva, tako da je u Istri službovao priličan broj stranih svećenika Slovenaca i Čeha.

Pokretanje ideje o izgradnji konvikta u Pazinu

Izgradnja đачkog doma bila je cilj Đačkoga pripomoćnog društva, osnovanog u Pazinu u kolovozu 1899. g.⁴, dakle iste godine kada i hrvatska gimnazija, s primarnim ciljem da prikupljanjem darova i redovitom mjesečnom potporom pomaže uzdržavati učenike gimnazije.⁵ Đačko pripomoćno društvo trebalo je za učenike gimnazije imati onakvu ulogu kakvu je za učenike osnovnih škola imala Družba sv. Ćirila i Metoda za Istru⁶ – prikupljanje materijalnih sredstava za potrebe učenika od rodoljuba u Istri i u Hrvatskoj, dok će glavna preokupacija Društva nakon otvaranja gimnazije na hrvatskome jeziku biti izgradnja doma za njezine učenike. Istovremeno

² Isto, str. 432.

³ Božo Milanović, *Istra u dvadesetom stoljeću*, 1. knjiga, Pazin, 1992., str. 26.

⁴ *Izvešće glavnoj skupštini Đačkog pripomoćnog društva u Pazinu o djelovanju u pogledu ustanove "Đački dom"*, Narodna tiskara *Lađinja i drug*, Pula, 1909., str. 1.

⁵ Evo kako u pismu Vjekoslavu Spinčiću u Đačkom pripomoćnom društvu vide zadaću svoga rada: "Kroz vijekove podrejen položaj našeg puka u Istri doveo ga na samu kuku i motiku, a kao takav ne može održati proti življu jakom brojem razumnika i moćnika što no je zasjeo naša središta, ako mu se ne suprotstavi brojnu, čvrstu, naobraženu i značajnu četv boraca odgojenih narodnom svijesti i ljubavlju za istinom i pravdom". Pismo je poslano iz Pazina 20. prosinca 1902. (Ostavština Vjekoslava Spinčića, kutija 88, spis 353. Mikrofilm ostavštine nalazi se u Državnom arhivu u Pazinu).

⁶ Tone Peruško, *Borba za osnovno školstvo - borba za nacionalni opstanak*, u: *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, Zagreb, 1969., str. 434.

se i među talijanskim političarima u Istri pojavila ideja o izgradnji konvikta. Tako je Istarski pokrajinski sabor na sjednici od 11. kolovoza 1900. g., na prijedlog zastupnika Costantinija, usvojio zaključak kojim se poziva pokrajinsku vladu *da učini shodne korake za gradnju talijanskog konvikta na zemaljske troškove*.⁷ Jasno je da bi u tadašnjoj konstelaciji snaga u Istarskome saboru sličan pokušaj hrvatskih političara unaprijed bio osuđen na neuspjeh, pa su oni pribjegli drugim metodama. Dačko pripomoćno društvo pokrenulo je aktivnosti koje će nakon više od jednog desetljeća uroditi plodom. Bit će to, pokazat će se kasnije, dugotrajan i mukotrpan rad, iako se u početku činilo da će sve biti puno brže i jednostavnije. Društveni se odbor, naime, mjesec dana nakon osnivanja, u rujnu 1899. g., obratio tadašnjem tršćanskom biskupu Andriji Mariji Šterku sa zamolbom da on za svoju biskupiju osnuje u Pazinu malo dijecezansko sjemenište,⁸ čime bi bila ispunjena želja biskupa Dobrile, a na to su prisiljavale i aktualne prilike prouzročene nedostatkom svećenstva.

U početku je izgledalo da će se stvar odvijati brzo i učinkovito, prije svega zbog činjenice da je pokojni žminjski župnik Orlić ostavio u vlasništvo tršćanskom dijecezanskom konviktu kuću u Pazinu, koju bi se dalo upotrijebiti za tu namjenu,⁹ a započeli su i razgovori s krčkim biskupom dr. Antunom Mahničem, koji je, u dogovoru sa svojim stolnim kaptolom, obećao da će se pobrinuti da se za uzdržavanje učenika iz njegove biskupije upotrijebi ostavština blagopokojnog krčkog biskupa Frana Anijana Feretića.¹⁰ Glede toga, društveni je odbor, na sjednici od 24. siječnja 1900. g., zaključio sljedeće:

1. *Neotkloniva je nužda, da se još tijekom iste godine sagradi konvikt za polaznike hrvatske gimnazije u Pazinu, hoće li se osigurati opstanak, daljnji razvoj te uspjech te gimnazije.*

2. *Dačko pripomoćno društvo u Pazinu preuzimlje na sebe obvezu, da sagradi shodnu u tu svrhu zgradu.*¹¹

Istovremeno se Društvo obvezalo da će, uz jamstvo istarskih posujilnica, podignuti kredit za izgradnju konvikta u iznosu od 100.000,00 K. Odbor je pozvao hrvatske općine te kulturna i novčana društva u Istri da daju novčane priloge. U ožujku iste godine nabavljeno je zemljište, površine 6.262 m², te se dalo izraditi nacrt zgrade.¹²

⁷ *Naša sloga*, broj 53, 1900. O navedenoj inicijativi u pregledanim izvorima više nije bilo podataka, pa se ne može sa sigurnošću reći je li ona ubrzo napuštena ili se i dalje razvijala.

⁸ *Izvoješće glavnoj skupštini Dačkog pripomoćnog društva u Pazinu o djelovanju u pogledu ustanove "Dački dom"*, Narodna tiskara *Laginja i drug*, Pula, 1909., str. 2.

⁹ Na ist. mj.

¹⁰ Na ist. mj.

¹¹ Na ist. mj.

¹² Isto, str. 3.

Računalo se da troškovi izgradnje neće prijeći svotu od 180.000,00 K, koju se namje-ravalo namaknuti kreditom u iznosu od 100.000,00 K, a 80.000,00 K dobrovoljnim priložima.¹³ Kao solidarni jamci za kredit, na zamolbu Društva, pojavljuju se uprave Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru iz Opatije i Bratovščine hrvatskih ljudi u Istri iz Kastva, a općine u kojima su Hrvati bili na vlasti te novčana i prosvjetna društva obvezali su se na pokriće godišnjih kamata.¹⁴ No, hrvatske općine, ustanove i društva u Istri nisu bili dovoljno financijski moćni da bi mogli jamčiti nesmetano odvijanje projekta, pa se Društvo obratilo za pomoć raznim zavodima u Zagrebu, Ljubljani i Trstu. S tim su ciljem pošli predsjednik Društva dr. Dinko Trinajstić i odbornik dr. Šime Kurelić u Zagreb, gdje su, posredstvom Ivana Kostrenčića, dobili naklonost uprave Prve hrvatske štedionice, koja je obećala isplatiti zajam od 180.000,00 K, uz uvjet da to uslijedi putem Istarske posujilnice u Puli, koja treba osigurati imovinu društva, te Družbe i Bratovščine, koje su već pristale na cijeli posao.¹⁵ U Istarskoj posujilnici suglasili su se s time na sjednici od 20. travnja 1901. g., uz uvjet da Društvo ishodi jamstvo za plaćanje godišnjih kamata i od privatnih osoba. Tim je povodom društveni odbor razaslao poziv rodoljubima u Istri, Trstu i Rijeci sa zamolbom da preuzmu djelomično jamstvo, tj. prihvate obvezu plaćanja godišnjih darova u ukupnoj vrijednosti od 5.000,00 K godišnje, kako bi Prva hrvatska štedionica imala jamstvo da će dug biti redovito isplaćivan.¹⁶ Taj je poziv pobudio veliko zanimanje i urodio potpunim uspjehom. Ukupni iznos jamstava za isplatu amortizacijskih obroka od osoba koje su se odazvale na taj poziv iznosio je 5.700,00 K godišnje. Uz tih 5.700,00 K imalo se od prije jamstvo za 5.000,00 K, te se sa 10.700,00 K moglo, s financijskog gledišta, započeti s gradnjom.¹⁷

S financijske su se strane stvari povoljno razvijale te je izgledalo da optimizam ljudi u Đačkom pripomoćnom društvu ima osnove i da će izgradnja doma započeti već 1901. g. Istodobno su vođeni razgovori s biskupima tršćanskim i krčkim glede osnovnog pisma za zavod. U listopadu 1901. oba su biskupa izjavila da prihvaćaju predloženu osnovu, prema kojoj je Đačko pripomoćno društvo imalo sagraditi zgradu i dati je na besplatno korištenje za potrebe učenika. Prema toj izjavi: *Tršćanska i koparska biskupija trebale bi se obvezati na uzdržavanje određenog broja učenika. Odgoj bi trebao biti u vjerskom i narodnom duhu i usmjeravati pitomce u svećenički stalež. Vodstvo odgoja bilo bi povjereno isključivo voditelju imenovanom od tršćanskog biskupa, u sporazumu s*

¹³ Na ist. mj.

¹⁴ Na ist. mj.

¹⁵ Isto, str. 4.

¹⁶ Isto, str. 5.

¹⁷ Isto, str. 6.

krčkim, dok bi gospodarska uprava bila povjerena istome voditelju i dvojici povjerenika, od kojih bi jednoga imenovao krčki biskup, a drugoga Đačko pripomoćno društvo.¹⁸

Činilo se da se i s te strane stvari povoljno ostvaruju i da će uskoro započeti izgradnja, no tada je došlo do iznenadnog preokreta, pa su ti ambiciozni planovi propali. U rujnu 1901. preminuo je, naime, tršćanski biskup Andrija Marija Šterk, a na njegovo je mjesto u kolovozu iduće godine zasjeo dr. Franjo Ksaver Nagl.¹⁹ I dok je biskup Šterk svu svoju imovinu ostavio tršćanskoj biskupiji, uz obvezu da ju ova upotrijebi za kupnju nužne opreme za novi hrvatski dijecezanski konvikt u Pazinu, novi je biskup predsjedniku Društva Trinajstiću i tajniku Kureliću kazao da glede konvikta trenutno ima druge namjere i da se prije donošenja konačne odluke želi dobro upoznati s odnosima u svojoj biskupiji i njezinim potrebama.²⁰ Bio je to korak natrag, koji je usporio hod prema željenome cilju i pokolebao vodeće ljude Društva u njihovoj vjeri kako se nazire konačni početak gradnje, ali bio je to ujedno i signal kako se još više trebaju okrenuti prema hrvatskim domoljubima izvan Istre i nastoje ih zainteresirati za ovaj projekt.

Osim nepovoljnim razvojem situacije nakon promjene na čelu Tršćanske biskupije u Đačkom pripomoćnom društvu bili su nezadovoljni i slabim prilivom sredstava od članarine i darova. S tih je strana prihod u 1901. g. iznosio 9.909,61 K.²¹ *Još jedna takva godina i Društvo neće biti u stanju da odgovori svojoj zadaći. Posljedica toga je svakomu očita,*²² žalili su se u Đačkom pripomoćnom društvu. U 1902. g. prihod je iznosio 14.933,92 K.²³

Susret sa Strossmayerom

Odlučili su zbog toga povesti široku kampanju prikupljanja dobrovoljnih priloga za gradnju dačkoga doma. U srpnju 1903. pošli su predsjednik Društva dr. Dinko Trinajstić i zastupnik Vjekoslav Spinčić u Rogašku Slatinu na susret s biskupom J. J. Strossmayerom, koji je tada tamo boravio, kako bi pokušali pridobiti njegovu podršku ovom projektu. Taj će susret sa Strossmayerom obnoviti vjeru u njegovu realizaciju i ujedno predstavljati početak plodonosne akcije. Biskup je rado primio Trinajstića i Spinčića i obećao im pomoć. Ponukao ih je da upute proglas viđenijim

¹⁸ Isto, str. 4.

¹⁹ Isto, str. 6.

²⁰ Isto, str. 7.

²¹ *Naša sloga*, br. 86, 1901.

²² Na ist. mj.

²³ *Naša sloga*, br. 67, 1902.

i imućnijim rodoljubima, te tako, korak po korak, prikupe nužnu svotu. Toga je dana među biskupovim poštovateljima u Rogaškoj Slatini prikupljen i prvi, više simbolični, novčani prinos za izgradnju doma, u iznosu od 120,00 K.²⁴ za *prvi zabod lopate*, kako se je slikovito izrazila *Naša sloga*.²⁵

U Društvu su postupili po Strossmayerovu naputku, pa je tako na sjednici 1. kolovoza 1903. ustanovljen poseban odbor sa zadatkom da prikuplja sredstva za izgradnju doma, u koji su bili imenovani: Vjekoslav Spinčić kao predsjednik, dr. Dinko Trinajstić kao tajnik, dr. Šime Kurelić kao blagajnik te kao odbornici Antun Kalac, dr. Matko Laginja, dr. Andrija Stanger, dr. Dinko Vitezić, dr. Fran Volarić i Vinko Zamlić.²⁶ I ovaj sastav Odbora, u koji su ušli najistaknutiji politički i crkveni predstavnici istarskih Hrvata, pokazuje koliki su značaj u Đačkom pripomoćnom društvu, kao i u čitavom preporodnom pokretu, pridavali izgradnji đačkog doma.

Odbor je, po konstituiranju, uputio poziv za uplatu dobrovoljnih priloga, a prema uplaćenom iznosu smatrat će se kao:

1. *Ustanovnici Đačkog doma u Pazinu, oni koji najednom ili u tri susljedne godine doprinesu za tu svrhu ukupni iznos od najmanje 1.000 K.*

2. *Utemeljitelji 1. reda Đačkog doma u Pazinu, oni koji na isti način doprinesu ukupni iznos od najmanje 500 K.*

3. *Utemeljitelji 2. reda Đačkog doma u Pazinu, oni koji na isti način doprinesu ukupni iznos od najmanje 200 K.*

4. *Dobrotvori Đačkog doma u Pazinu, oni koji na isti način budu doprinjeli manje iznose.*²⁷ Pritom je istaknuto kako će zgrada biti vlasništvo Đačkog pripomoćnog društva.

Poziv je razaslan svim viđenijim rodoljubima širom Hrvatske i Slovenije, a u mnogim krajevima imenovani su i povjerenici.²⁸ Među prvima koji su se odazvali pozivu bio je biskup Strossmayer, koji je poklonio 6.000,00 K, te je ujedno izrazio žaljenje što zbog drugih velikih troškova ne može dati više.²⁹ Među utemeljitelje doma uvrstili su se, svaki s po 2.000,00 K, zagrebački nadbiskup Juraj Posilović,

²⁴ *Izvešće glavnoj skupštini Đačkog pripomoćnog društva u Pazinu o djelovanju u pogledu ustanove "Đački dom", Narodna tiskara Laginja i drug, Pula, 1909., str. 7.*

²⁵ *Naša sloga*, br. 36, 1903.

²⁶ *Izvešće glavnoj skupštini Đačkog pripomoćnog društva u Pazinu o djelovanju u pogledu ustanove "Đački dom", Narodna tiskara Laginja i drug, Pula, 1909., str. 7.*

²⁷ Isto, str. 10.

²⁸ *Peti godišnji izvještaj Dijačkog pripomoćnog društva u Pazinu za društvenu godinu 1903. - 1904.*, Knjigotiskara J. Krmpotić i dr., Pula, str. 11.

²⁹ *Izvešće glavnoj skupštini Đačkog pripomoćnog društva u Pazinu o djelovanju u pogledu ustanove "Đački dom", Narodna tiskara Laginja i drug, Pula, 1909., str. 11.*

općinsko glavarstvo u Kastvu i posujilnica u Voloskom.³⁰ Do kraja društvene upravne godine 1903./1904. bilo je u korist prinosa za izgradnju doma uplaćeno 21.404,95 K.³¹ U ovoj upravnoj godini porastao je prihod Društva od članarine i darova te je iznosio 15.311,59 K, od čega je pretežiti dio, odnosno 12.751,89 K, otpadao na pojedince i ustanove iz Istre,³² što je navelo ljude u Đačkom pripomoćnom društvu da upute apel i ostalim hrvatskim krajevima za izdašnjom potporom rada Društva, ...*dočim je utješljivo zanimanje kojim si Istrani podupiru rad ovog društva, ne može se nažalost isto ustorditi za druge hrvatske i slovenske krajeve, uzev u obzir da je ova ustanova od općenite narodne, a nipošto krajevine koristi, te da su kod iste surazmjerno zanimani i Hrvati i Slovenci.*³³ Iz navedenog je apelala razvidno da su u Đačkom pripomoćnom društvu izgradnji konvikta pridavali općenarodni značaj, od interesa za cijelu Hrvatsku. Odaziv na ovaj poziv uslijedit će vrlo brzo. Priloge za Đačko pripomoćno društvo dali su brojni pojedinci i udruge iz svih hrvatskih krajeva i iz inozemstva. Među darovateljima nalaze se imena ljudi i ustanova iz Zadra i Šibenika u Dalmaciji, iz Vukovara i Vinkovaca u Slavoniji, iz Varaždina, Zagreba, Trsta, Kopra, Ljubljane itd. Na popisu su donatora i gradska poglavarstva Karlovca, Siska, Zagreba, Ljubljane. Od istaknutih javnih djelatnika darovatelji su, između ostalih, zagrebački vijećnik Đuro Deželić, veletrgovac i načelnik u Petrinji Đuro Gavrilović, predsjednik Akademije u Zagrebu Tadija Smičiklas, odvjetnik i političar iz Ljubljane Ivan Tavčar i dr. Osobito je zanimljiv prilog koji je stigao od Hrvatskog tamburaškog društva *Sokol* iz Buffala u Sjedinjenim Američkim Državama. No, nisu to bila neka osobito velika novčana sredstva. Bili su to darovi koji su predstavljali više simbolične priloge od desetak pa do nekoliko stotina kruna³⁴ i koji su bili više moralna nego materijalna podrška Društvu. Pitanje pouzdanog financiranja izgradnje doma trebalo je tek riješiti. Izgradnji se još uvijek nije moglo pristupiti jer je početkom 1906. g. imovina zaklade *Djački dom* iznosila 27.753,89 K, a za dovršetak čitavog projekta trebalo je prikupiti svotu od 200.000,00 K.³⁵

³⁰ Na ist. mj.

³¹ *Naša sloga*, br. 39, 1904.

³² Na ist. mj.

³³ Na ist. mj.

³⁴ *Šesti godišnji izvještaj Djačkog pripomoćnog društva u Pazinu za društvenu godinu 1904. - 1905.*, Narodna tiskara J. Krmpotić i dr., Pula, 1905., str. 17 – 31.

³⁵ *Naša sloga*, broj 4, 1906.

Slika 1. Uplatnica Đačkog pripomoćnog društva u Pazinu, 1908. g.
Arhiv Pazinskog kolegija – klasične gimnazije

Od 1904. godine ponovno su vođeni pregovori s tršćanskim biskupom o imovinsko-pravnim i novčanim pitanjima.³⁶ Društvo je ponudilo suradnju i biskupu porečko-pulskom, da si i ta biskupija o svom trošku, osigura u budućem domu određeni broj mjesta za učenike sa svog područja, ali je na tu ponudu uslijedio negativan odgovor, jer, kako navode u ovoj biskupiji, za to nemaju novčanih sredstava.³⁷ Kako ni krčki biskup, s kojim je Društvo kontaktiralo, nije znao kakav će biti odgovor nadležnih o sudbini Feretićeve zaklade, prijetila je pogibelj da ideja još jedanput doživi neuspjeh.³⁸ Unatoč širokom odazivu, sredstva koja su prikupljena bila su dostatna tek za tekuće potrebe i financiranje učeničkih potreba, dok se u veliku investiciju, kakva je bila izgradnja Đačkog doma, još nije moglo ući. Na godišnjoj skupštini Društva, 5. prosinca 1906. naveden je podatak da imovina za izgradnju doma iznosi 30.874,35 K.³⁹ Obrtna sredstva, kojima je Društvo raspolagalo, bila su još niža i iznosila su svega 2.903,36 K, kako se navodi u izvještaju od 31. kolovoza 1906. Zbog toga u Društvu razočarano ističu: *Uz sadanja sredstva naravski da se odbor još nije mogao odlučiti na gradnju toli krvavo nužnog doma.*⁴⁰ Ipak, tada je iznenadna i izdašna pomoć pristigla sa sasvim neočekivane strane.

³⁶ *Izvešće glavnoj skupštini Đačkog pripomoćnog društva u Pazinu o djelovanju u pogledu ustanove "Đački dom"*, Narodna tiskara Laginja i drug, Pula, 1909., str. 12.

³⁷ Isto, str.14.

³⁸ Na ist. mj.

³⁹ *Naša sloga*, br. 50, 1906.

⁴⁰ *Sedmi godišnji izvještaj Djčkog pripomoćnog društva u Pazinu za društvenu godinu 1905. - 1906.*, Narodna tiskara Laginja i drug, u Puli 1906., str. 11.

Pomoć iz Splita

U Splitu je, naime, 1903. g. oformljen poseban građanski odbor, koji je prikupljao dobrovoljne priloge za nastradale u događajima u Banovini (žrtve Khuen-Heder-varyjeva režima).⁴¹ Primjer Splita slijedila su i druga mjesta u kojima žive Hrvati. Posvuda su se, u domovini i iseljeništvu, prikupljali dobrovoljni prilozi, koji su se zatim slali središnjem splitskom građanskom odboru. Kako je s vremenom prestala potreba za pomaganjem nastradalih u narodnom pokretu 1903. g., a središnji je splitski odbor još imao na raspolaganju određenu svotu novca, u odboru su počeli razmišljati o tome kamo bi bilo najsvrsishodnije ta sredstva usmjeriti? Savjet po tom pitanju zatražili su i od sudionika skupa u Rijeci, koji je poznat po *Riječkoj rezoluciji*.⁴² Okupljeni je skup preporučio splitskom središnjem odboru da ostatak novca namijeni Đačkom pripomoćnom društvu u Pazinu za izgradnju konvikta,⁴³ što je ovaj i prihvatio, a taj je stav sa simpatijama pozdravila svekolika hrvatska javnost.⁴⁴ Splitski središnji odbor, na sjednici 1. lipnja 1907., ovlastio je svoga blagajnika dr. Antu Trumbića da raspoloživa sredstva izruči Đačkom pripomoćnom društvu.⁴⁵ Trumbić se sastao s predstavnicima Đačkog pripomoćnog društva i Odbora za izgradnju đačkog doma, Trinajstićem, Kureličem i Spinčićem, u Opatiji 5. lipnja 1907. te im predao iznos od 53.505,00 K, koje će Društvo u svojim financijskim izvještajima voditi pod stavkom *Narodni pokret godine 1903*.⁴⁶ Ta su sredstva udahнула novi život cijeloj akciji, a s njima je društvena zaklada Đački dom koncem upravne godine 1906./1907. porasla na iznos od 91.106,69 K.⁴⁷

Sredstva pristigla iz Splita unijela su malo više optimizma i u sljedeći godišnji izvještaj, u kojemu stoji: *Tim prinosom prekoračila je imovina naše zaklade Đački dom K 90.000,00, te uz stanovite premise, moglo bi se pokročiti k faktičnomu oživotvorenju namisli, koju mi smatramo našom narodnom potrebom*.⁴⁸ Međutim, tada je došlo do nesuglasica i među samim članovima Đačkog pripomoćnog društva. Dok su jedni htjeli da Društvo počne odmah, na svoju ruku, s gradnjom, drugi bi bili voljni pokloniti dio

⁴¹ *Izvoješće glavnoj skupštini Đačkog pripomoćnog društva u Pazinu o djelovanju u pogledu ustanove "Đački dom", Narodna tiskara Laginja i drug, Pula, 1909., str. 15.*

⁴² Na ist. mj.

⁴³ Isto, str. 16.

⁴⁴ Na ist. mj.

⁴⁵ Na ist. mj.

⁴⁶ Na ist. mj.

⁴⁷ Na ist. mj.

⁴⁸ *Osmi godišnji izvoještaj Đačkog pripomoćnog društva u Pazinu za društvenu godinu 1906. - 1907.*, Narodna tiskara Laginja i drug, Pula, 1907., str. 11.

te imovine istarskim biskupima da oni osnuju dijecezanski konvikt.⁴⁹ Pokušalo se ponovno nastaviti prekinute razgovore i s biskupskim ordinarijatom u Trstu, ali bez uspjeha.

Sporazum s Mahničem

Novi zamah projektu dao je krčki biskup dr. Anton Mahnić, koji se 25. kolovoza 1908. sastao s predstavnicima Odbora. On je odbornicima izjavio kako bi krčka biskupija bila voljna sudjelovati u izgradnji s ostavštinom blagopokojnog biskupa Feretića, u iznosu od 143.000 K, a priopćio im je i to da se obratio društvu svećenika salezijanaca, te im ponudio vodstvo zavoda.⁵⁰ Nakon još nekoliko održanih sastanaka, do konačnog dogovora došlo je 3. veljače 1909. u Rijeci, gdje su se sastali biskup Mahnić, nadzornik austrijskih salezijanaca dr. Emanuel Monassero, salezijanski svećenik Alojzij Kovačić, predsjednik Društva dr. Dinko Trinajstić, predsjednik Odbora za izgradnju doma Vjekoslav Spinčić i član istog dr. Andrija Stanger. Tom je prilikom sklopljen sporazum o zakladi i o sklapanju ugovora sa salezijancima, a zavodu je dano i ime *Đačko pitomište Dobrila - Feretić*.⁵¹ Zatim je 19. travnja 1909. u Trstu održan sastanak na kojemu su sudjelovali biskupi Nagl i Mahnić, predsjednik Društva Dinko Trinajstić i odbornik Kurelić, na kojemu je definiran konačni sadržaj osnovnoga pisma.⁵² Tršćanski biskup Nagl dao je svoj konačni pristanak na osnovno pismo 14. lipnja 1909.⁵³

Tim osnovnim pismom definirano je sljedeće:

Presvijetli i prečasni gospodin dr. Antun Mahnić, biskup krčki, te Đačko pripomoćno društvo u Pazinu dati će sredstva za izgradnju zgrade za smještaj hrvatskih i slovenskih učenika, koji polaze c. kr. državnu gimnaziju u Pazinu, te će dovršenu dati na besplatno korištenje dokle god u Pazinu postoji državna gimnazija sa hrvatskim nastavnim jezikom.

Zavod će biti posvećen slavenskim apostolima i prosvjetiteljima Sv. Ćirilu i Metodu, a nositi će ime "Đačko pitomište Dobrila – Feretić" u spomen blagopokojnih biskupa i dobrotvora Jurja Dobrile i Frana Anijana Feretića.

Zavod će primati učenike hrvatske državne gimnazije u Pazinu s područja krčke, tršćansko-koparske i porečko-puljske biskupije, a izvan tog područja samo iznimno. Pri tom, kod primanja učenika, treba uzimati u obzir veći doprinos krčke biskupije za izgradnju zavoda.

⁴⁹ Izvješće glavnoj skupštini Đačkog pripomoćnog društva u Pazinu o djelovanju u pogledu ustanove "Đački dom", Narodna tiskara Laginja i drug, Pula, 1909., str. 17.

⁵⁰ Na ist. mj.

⁵¹ Isto, str. 18.

⁵² Na ist. mj.

⁵³ Na ist. mj.

Kućni odgoj u zavodu treba se temeljiti na načelima kršćanske katoličke crkve te oplemenjivanja i jačanja hrvatske i slovenske narodne svijesti. Osim toga, odgojem se željelo pitomce usmjeriti prema studijima, osobito prema bogoslovnom studiju.

Službeni jezik u zavodu biti će hrvatski.

U svrhu nadzora nad zavodom ustanovljen je poseban odbor, sastavljen od pet osoba. Član i predsjednik tog odbora biti će krčki biskup ili njegov zamjenik, tršćansko-koparski biskup i krčki stolni kaptol daju po jednog člana, a Đačko pripomoćno društvo dva.

Vodstvo, odgoj i uprava zavoda povjereni su Salezijancima, uz obvezu da govore hrvatski ili slovenski jezik, te, po mogućnosti, budu slavenske narodnosti. Sa Salezijancima, odnosno s prečasnim gospodinom Mihovilom Ruaom iz Torina, vrhovnim poglavarom bogoljubnog salezijanskog društva D. Bosco, sklopljen je poseban ugovor, koji je definirao vodstvo, upravu i odgoj u zavodu.⁵⁴

Uključivanje dr. Antona Mahnića predstavljalo je odlučujući moment čitavog projekta, ali s njim je akcija za izgradnju dačkog doma dobila i novu – ideološku komponentu. Ako su dosadašnja nastojanja bila u prvom redu motivirana domoljubnim idealima, sada je i ideološki motiv postao izraženiji. On je povezan s tadašnjim Katoličkim pokretom, koji je uz političke borbe obilježio javni život u Istri na početku 20. st., a izrastao je iz ideoloških borbi poznatih kao klerikalno-liberalne, koje su širenjem iz susjednih područja, najviše iz Slovenije, zahvatile i Istru.⁵⁵ Budući da se Mahnić u tim borbama javno isticao, udaljen je iz Slovenije i imenovan za krčkoga biskupa, kamo je 1897. g. i došao. U Hrvatskoj je ubrzo pokrenuo Hrvatski katolički pokret, koji je u Istri dao značajne rezultate na kulturnom planu. Pazin je tada izrastao u kulturno središte istarskih Hrvata. Osim hrvatske gimnazije, otvorene 1899. g., tu je bila učiteljska pripravnica i žensko učiteljište, hrvatska gospodarska škola i posujilnica. Pojedini profesori (Franjo Novljan, Nikola Žic, Vladimir Nazor, Ivan Pregelj, Saša Šantel) bili su istaknuti javni i kulturni djelatnici.⁵⁶ Dana 31. siječnja 1909. ustanovljeno je seljačko društvo Hrvatsko pučko sijelo, koje si je postavilo za cilj *podizanje nivoa naobrazbe i društvenog života u puku*. Iste godine osnovano je katoličko potporno društvo Obrana, sa svrhom *da moralno i materijalno podupire hrvatske i slovenske visokoškolce Istre*, a sljedeće, 1910. g. utemeljeno je Tiskovno društvo.⁵⁷ Kako navodi list *Pučki prijatelj*, cilj je Tiskovnog društva *da djeluje putem tiska po načelima katoličke vjere za kulturno podignuće hrvatskog i slovenskog naroda*

⁵⁴ Isto, str. 19 – 25.

⁵⁵ Stipan Trogrlić, *Istra između klerikalizma i liberalizma, u Istra: posebnosti i općehrvatski kontekst*, Društvena istraživanja, br. 6 – 7, Zagreb, 1993., str. 657 – 671.

⁵⁶ Božo Milanović, *Istra u dvadesetom stoljeću*, I. knjiga, Pazin, 1992., str. 28.

⁵⁷ Stipan Trogrlić, *Katolički pokret u Istri 1895. - 1914.*, Zagreb, 2000., str. 92 – 94.

u Istri.⁵⁸ Sljedeće, 1911., godine premješten je iz Krka u Pazin i list *Pučki prijatelj*.⁵⁹ Sam list o tome piše: *Oštro je oko biskupovo opazilo da je Pazin srce Istre, da će Pazin u najbližoj budućnosti biti pravim središtem Istre. Stoga je nastojao da se i Pučki prijatelj nastani u Pazinu, da odatle širi po cijeloj Istri, osobito među naše seljake, duh otvorenog kršćanstva i požrtvovnog rodoljublja. Katolički pokret u Istri nije ništa drugo nego primjena istine Božje kod preporoda našega naroda u Istri. A iz Pazina kao iz središta neka se diljem Istre širi oduševljenje za ideale katoličkog pokreta. Usredotočimo stoga sve svoje sile u Pazinu. Pazin neka bude središte katoličkog pokreta u Istri.*⁶⁰ Voditelji Katoličkog pokreta u okolnim su mjestima ustanovili mrežu mladenačkih društava, preko kojih se željelo prodrijeti među šire mase seljačkog svijeta.⁶¹ *Trebamo dakle mladenačkih društava, kakvih imadu naša braća Dalmatinci i Slovenci vrlo mnogo, piše Pučki prijatelj. Takvo društvo ne mora biti po broju veliko, dosta je za početak 8-10 mladića, a svaki član mora biti dobar katolik riječju i činom te vatren Hrvat, koji ljubi svoj materinski jezik i rođenu grudu.*⁶² S ideološkim neistomišljenicima vođene su oštre i često neprimjerene polemike putem tiska, jedni druge međusobno su optuživali za klerikalizam, odnosno liberalizam i za izdajstvo narodnih interesa.⁶³ Razumljivo je, dakle, da su u takvom ozračju ideolozi Hrvatskog katoličkog pokreta, u prvom redu Mahnić, željeli i jednu odgojnu ustanovu za svoje potrebe, centar za širenje svojih ideja. S druge pak strane, dio javnih djelatnika želio je dački dom bez odlučujućeg utjecaja Crkve. U tom smislu i oživotvorenje ideje o njegovoj izgradnji, odnosno sporove koji su usporavali njezinu realizaciju, treba, između ostaloga, postaviti i u kontekst tadašnjih ideoloških suprotnosti. Za odgojni rad u domu Mahnić je želio angažirati salezijance iz Italije i upravo je ta njegova namjera postala predmet negodovanja njegovih protivnika, koji su mu predbacivali da će talijanski salezijanci odgajati djecu u protuhrvatskom duhu.

Prema konačnom cilju

Kada je postalo neupitno da će se konvikt graditi, taj je čin pozdravilo istarsko svećenstvo na sastanku 24. svibnja 1909. u Pazinu. U izjavi s tog sastanka kaže se, između ostaloga, sljedeće: *Većina su đaci hrvatske gimnazije u Pazinu sinovi seljaka pa*

⁵⁸ *Pučki prijatelj*, br. 26, 1910.

⁵⁹ *Pučki prijatelj*, br. 26, 1911.

⁶⁰ Na ist. mj.

⁶¹ Stipan Trogrlić, *Katolički pokret u Istri 1895. - 1914.*, Zagreb, 2000., str. 95 – 101.

⁶² *Pučki prijatelj*, br. 26, 1911.

⁶³ Stipan Trogrlić, *Istra između klerikalizma i liberalizma, u Istra: posebnosti i općehrvatski kontekst*, Društvena istraživanja, br. 6 – 7, Zagreb, 1993., str. 657 – 671.

su prisiljeni stanovati kod siromašnih građana, gdje nemaju dostatno hrane ni zdravog stana... Svaki pravi rodoljub želi da hrvatska mladež u Pazinu dođe do prave naobrazbe, a opet nje nema bez pravog kršćanskog odgoja, bez pravih kršćanskih načela. Zato smatramo da će Salezijanci u tome puno napraviti. Svako protivničko rovarenje odlučno osuđujemo.⁶⁴ Ovim je priopćenjem svećenstvo Istre stalo uz Mahnića i po pitanju odgoja u budućem domu, odnosno prihvatilo je njegovu ideju da odgajatelji budu pripadnici salezijanskog reda. U Dačkom pripomoćnom društvu željeli su da odgoj bude povjeren domaćim svećenicima ili redovnicima, ali su im istarski biskupi odgovorili da za tu svrhu nemaju na raspolaganju dovoljan broj svećenika, pa su započeli pregovaranja s predstavnicima salezijanskog reda. Vidljivo je to iz stavova Glavnog odbora na sastanku održanom 5. srpnja 1909. g.⁶⁵ Na istom sastanku raspravljalo se i o problemima koji su pratili realizaciju projekta.

Iz prijedloga koji su sa sastanka upućeni glavnoj skupštini Društva, očito je da su splasnuli onaj polet i elan, koji su pratili ideju iz gradnji konvikta u prvim godinama nakon njezina pokretanja, a to se najbolje očituje u činjenici da je tijekom prvih 6 mjeseci 1909. Društvo primilo od darovatelja za tu namjenu samo 317,30 K. Ipak, općenito uzevši, možemo reći da je 1909. g. predstavljala prijelomnicu, jer su tada intenzivirani sastanci na relaciji Dačko pripomoćno društvo – istarski biskupi – salezijanski red, koji će dovesti do konačnog sporazuma. Sredstva, koja su do tada osigurana, bila su ova: 140.000,00 K, koje je osigurala Krčka biskupija, 10.000,00 K godišnje za uzdržavanje učenika obvezala se osigurati Tršćanska biskupija, dok je s oko 100.000,00 K raspolagalo Dačko pripomoćno društvo. Sa sastanka su upućeni prijedlozi glavnoj skupštini, koja se sastala 23. rujna 1909. u dvorani Narodnog doma u Pazinu sa sljedećim dnevnim redom:

1. Izvještaj Odborov za 1907/8
2. Izvještaj Odborov za 1908/9
3. Pitanje konvikta⁶⁶

Od 4.305 članova Društva skupštini je prisustvovalo, osobno ili po opunomoćenicima, 4.265 osoba.⁶⁷ Skupština je potvrdila da će Dačko pripomoćno društvo zajedno sa presvjetlim biskupom Mahničem sagraditi konvikt u Pazinu novčanim prinosom biskupa Mahnića, a upravu da se ima povjeriti Salezijancima iz Italije. Za ovaj

⁶⁴ Pučki prijatelj, br. 15, 1909.

⁶⁵ Izvješće glavnoj skupštini Dačkog pripomoćnog društva u Pazinu o djelovanju u pogledu ustanove "Dački dom", Narodna tiskara Laginja i drug, Pula, 1909., str. 31.

⁶⁶ Deseti godišnji izvještaj Dačkog pripomoćnog društva u Pazinu za društvenu godinu 1908. - 1909., Narodna tiskara Laginja i drug, Pula, 1909., str. 15.

⁶⁷ Na ist. mj.

prijedlog bilo je 2.997 glasova, a 1.268 protiv.⁶⁸ Bio je, dakle, nezanemarivi postotak oponenta, koji nisu bili zadovoljni time da se odgoj u novoj ustanovi prepusti salezijancima.

Slika 2. Godišnji izvještaj Dačkog pripomoćnog društva Arhiv Pazinskog kolegija – klasične gimnazije

Zanimljivo je pogledati međusobna suprotstavljanja na skupštini, u kojima su sudjelovali i neki od vodećih političara Istre onoga vremena. Jedni su, pod vodstvom dr. Matka Laginje, bezrezervno podržavali Mahnića u njegovoj namjeri. Laginja je imao stav: *Ja ne vidim pogibelji za odgoj mladeži u konviktu sa Salezijancima, kojima je matica u Italiji. Graditi će se konvikt sa dr. Mahničem, a njega se ne trebamo bojati. Ta on je nama u Crkvi po cijeloj biskupiji obranio i očuvao naš jezik. Oprostimo mu što nas je kadgod udario batinom. Tomu čovjeku valja da se ničice poklonimo. 140.000 K što ih je od svojih predšasnika primio za malu gimnaziju u malom Krku, hoće da upotrijebi ovdje u Pazinu za naš konvikt. Moramo mu biti zahvalni.*⁶⁹ Laginju su podržali i zastupnici u Istarskome

saboru dr. Gržinić i župnik Luka Kirac te profesor Zgrablić.⁷⁰ Druga skupina bila je protiv *jer da su Salezijanci Talijani*. Tu su skupinu predvodili dr. Ivo Zuccon, dr. Janežić i dr. Poščić. Dr. Janežić izjavio je *da ne pristaje na to, da se one koji se protive prijedlozima Odbora prikazuje kao protivnike vjere, niti protivnike narodne stvari. I mi smo*

⁶⁸ *Pučki prijatelj*, br. 27, 1909.

⁶⁹ *Deseti godišnji izvještaj Dačkog pripomoćnog društva u Pazinu za društvenu godinu 1908. - 1909.*, Narodna tiskara Laginja i drug, Pula, 1909., str. 23.

⁷⁰ *Pučki prijatelj*, br. 27, 1909.

za gradnju konvikta na kršćanskim načelima, ali je pitanje, je li dobro da se gradi konvikt ovakav, kako Odbor predlaže. Mi smo protiv tomu da se zavod povjeri Salezijancima, koji su našem narodu pogibeljni. Oni su specifičan talijanski red. Oni su odlučni Talijani.⁷¹ Zbog toga je Janežić predlagao da se konvikt povjeri domaćim hrvatskim svećenicima, a ne talijanskim salezijancima. Prijedlog dr. Zuccona bio je da se konvikt gradi kao dijecezanski zavod za 50 – 60 učenika za potrebe svećenstva, zbog nestašice svećeničkog naraštaja, a ostale mladiće ne bi trebalo zatvarati među 4 zida, jer bi to bilo zlo za Pazin u gospodarskom i političkom smislu. Ostali treba da ostanu na pazinskoj ulici, jer bogme s talijanskim Salezijancima nećete osvojiti Pazina.⁷² Na to mu je župnik Kirac uzvratilo da je i on (Zuccon) odgojen u talijanskom zavodu, a ipak je ostao Hrvat.⁷³ Na skupštini je prihvaćen i prijedlog Odbora o kupnji novog zemljišta u Pazinu iz sredstava zaklade *Đački dom*, i to čestica 247/1, 247/2 i 254 površine 14.165 m², a da se ranije nabavljeno zemljište proda za tu namjenu.⁷⁴ Promjena zemljišta izvršena je zato što je novi položaj sunčaniji i na manjoj strmini. Skupština je pregledala sve točke ugovora i prihvatila neke promjene, kao npr. da kapacitet zgrade bude za 120, umjesto za prvotno planiranih 200 učenika, da se hrvatski jezik koristi i u službenom dopisivanju, te – što je za tadašnje polemike bilo najznačajnije – predvidjelo se razrješenje ugovora, *ukoliko odgoj u zavodu ne bi temeljio na narodnom načelu*.⁷⁵ Skupština je prihvatila zaključak da se može sklopiti ugovor s biskupima Mahnićem i Naglom o osnivanju zavoda Dobrila – Feretić.⁷⁶

U vremenu koje je uslijedilo u dostupnim izvorima nema podataka o aktivnostima u svezi izgradnje doma, sve do 2. travnja 1913., kada je održana glavna skupština *Đačkog pripomoćnog društva* u Pazinu. Predsjednik Trinajstić napomenuo je u pozdravnom govoru da je posljednje upravne godine Društvo primilo samo 5.174,62 K. Nakon rasprave skupština je ovlastila Odbor da može i prije formalnog potpisa ugovora trošiti društveni novac za gradnju.⁷⁷

Zemljani su radovi za konvikt započeli u lipnju 1913. g.⁷⁸ Projekt je izradio tada poznati arhitekt benediktinac Anzelmo Werner, koji je izradio projekte i za sjemenište

⁷¹ *Deseti godišnji izvještaj Đačkog pripomoćnog društva u Pazinu za društvenu godinu 1908. - 1909.*, Narodna tiskara Laginja i drug, Pula, 1909., str. 19.

⁷² Isto, str. 20.

⁷³ Na ist. mj.

⁷⁴ Isto, str. 22.

⁷⁵ Isto, str. 25.

⁷⁶ Isto, str. 27.

⁷⁷ *Pučki prijatelj*, br. 13, 1913.

⁷⁸ *Pučki prijatelj*, br. 23, 1913.

u Gorici, crkvu sv. Josipa u Ljubljani i crkvu sa samostanom za franjevence u Šiški – Ljubljana. Napravljen je tako da bi se zgrada skladno uklopila u panoramu Pazina, a trebala je dominirati nad čitavim mjestom, kao njegova najveća i najljepša zgrada. Radove je izvodilo poduzeće *Zajec i drug* iz Ljubljane.⁷⁹ Svečanost blagoslova temeljnog kamena održana je 19. listopada 1913. Blagoslov je obavio tršćanski biskup dr. Andrija Karlin, a nazočni su, između ostalih, bili biskup Anton Mahnić, državni zastupnik dr. Matko Laginja, gradonačelnik Pazina dr. Šime Kurelić te predstavnici civilnih i vojnih vlasti.⁸⁰ Pod temeljni kamen postavljena je listina na pergameni, s tekstom koji ovdje doslovno prenosim:

Godine Spasitelja Našega Isusa Krista 1913. dne 19. listopada, pod sretnim vladanjem Njegova Apostolskog Veličanstva Našeg Cara Franje Josipa I., pod pontifikatom Njegove Svetosti Pape Pija X, kojemu je geslo: Omnia instaurare in Cristo. Za Presvijetl. i Preč. Gospodina Dr. Antonija Mahnića, Biskupa Krčko-Osorskog, također ljubitelja i dobročinitelja Hrvatskoga naroda, uz pripomoć i nastojanje Gosp. Dr. Dinka Trinajstića, odvjetnika, kao predsjednika Dačkog pripomoćnog društva u Pazinu, bio je postavljen i blagoslovljen temeljni kamen ovom konviktu, građenom u sporazumu i sredstvima zaklade biskupa Dr. Frana Anijana Feretića u Krku i Dačkog pripomoćnog društva u Pazinu.

Nacrte za istu zgradu zgotovio je Benediktinac u Sekavi u Štajerskoj Veleč. Gosp. Gosp. O. Anselm Werner. Pod njegovim nadzorom zidala se ova zgrada uz pripomoć gosp. Ljudevita Roth. Zidarska radnja izručila se tvrdki Zajec & Horn iz Ljubljane.

U ono Vrijeme bio je u Pazinu prepozitom i nadžupnikom Preč. Gosp. Antun Kalac. Općinskim glavarom i gradonačelnikom Gosp. Dr. Šime Kurelić. Kotarskim Poglavarom c.k. Školski Savjetnik Gosp. Ivan Kos.

Dao dobri Bog te bi ova zgrada pribavila mnogo vriednih svećenika i svjetovnih trubdenika Hrvatsko-Slovenskom narodu u Istri.

Blagoslovnom obredu prisustvovali su predstavnici mjesnih oblasti i narod.

Pazin-grad, dne 19. X. MCMXIII⁸¹

Mahnić je u svome govoru prilikom blagoslova temeljnog kamena s puno žuči napao modernu državu i nastojao dati jasan ideološki pečat čitavom projektu, u kontekstu tadašnjih društvenih zbivanja: *Moderna liberalna država istjerala je danas Isusa*

⁷⁹ *Pučki prijatelj*, br. 40, 1913.

⁸⁰ *Pučki prijatelj*, br. 42, 1913.

⁸¹ Kako navodi Tugomil Ujčić u knjizi *Hod pokoljenja nad ponoram Pazinčice. O 70-godišnjici Pazinske gimnazije 1899.-1969.*, Pazin, 1969., listinu je umjetnički izradio profesor Aleksandar Saša Šantel. Za vrijeme talijanske okupacije pazinski su je fašisti izvukli iz temelja i uništili (str. 143). Reprodukcijska teksta nalazi se u arhivu Pazinskog kolegija – Klasične gimnazije, a objavljen je i u *Pučkom prijatelju*, br. 42, 1913.

iz nastave, istjerala ga iz života civilnim brakom, istjerala ga iz politike, razlučila vjeru od znanosti, odstranila ju iz filozofije i proglasila apsolutnu slobodu misli. Doživjeli smo žalosne plodove liberalizma, otpad od Isusa, u modernim kazalištima, u kinematografima, u romanima navaljuje se na vjeru. Ovo je vijek sveopćeg otpadništva, vijek sveopćeg raskršćavanja. Ovdje zidamo dom za sinove našeg naroda, u kojemu će dobiti ono, što im škola ne može dati. Ovaj đачki dom će nadopuniti što gimnazija ne dava. Ovdje jest buduća inteligencija naroda.⁸² U *Pučkom prijatelju*, listu koji je predstavljao glasilo Mahnića i ljudi njegova kruga, navode se optimistički planovi glede budućnosti konvikta. *Sav narod naše krvi u Istri, izuzev možda desetak mračnih "intelligenata", očekuje od Đačkog doma vrlo, vrlo mnogo, i to punim pravom. Iz njega će izaći nova inteligencija, puna svetih ideala do Boga Isusa Krista i do hrvatskog naroda, ta će katolička i hrvatska inteligencija jednom primiti u ruke vodstvo našeg naroda i voditi ga stazama i putevima koje su utrli Dobrila, Mahnić, Vitezić, Grašić i drugi katolici Istre,*⁸³ piše *Pučki prijatelj*.

Ali politički događaji koji će uslijediti, Prvi svjetski rat, zatim talijanska okupacija Istre i progoni hrvatskoga i slovenskog svećenstva onemogućit će oživotvorenje tih planova. U takvim je okolnostima, iako građevinski dovršena do kraja 1914. g., zgrada ostala prazna sve do 1938. g., kada je u njoj ustanovljen talijanski internat za odnarođivanje istarskih hrvatskih đака pod nazivom *Convitto istriano Fabio Filzi*,⁸⁴ pa je ona time postala prava suprotnost onome čemu je prvotno trebala služiti.

Zaključak

Kao što je navedeno u uvodu ovoga teksta, projekt izgradnje konvikta (đačkog doma) za učenike hrvatske gimnazije u Pazinu u hrvatskoj historiografiji Istre obično se spominjao usputno ili prigodno, u okviru razmatranja pojedinih širih tema s početka 20. st., mahom onih koje bi se bavile poviješću školstva u Istri ili ideološkim previranjima. Nekoliko je autora u svojim radovima posvetilo pozornost ovom pitanju.

Za Stipana Trogrlića, izgradnja Đačkog doma u Pazinu predstavlja "jedan od vidljivijih i značajnijih uspjeha Hrvatskog katoličkog pokreta u Istri" (*Katolički pokret u Istri 1895. - 1914.*, str. 101.). Budući da su uz izgradnju Đačkog doma najneposrednije bile povezane osobe, koje su istovremeno bile i predvodnici Hrvatskog katoličkog pokreta u Istri, na čelu s Mahnićem, ova ocjena svakako stoji, ali joj treba pridodati i

⁸² *Pučki prijatelj*, br. 42, 1913.

⁸³ Na ist. mj.

⁸⁴ Tugomil Ujčić, *Hođ pokoljenja nad ponorom Pazinčice. O 70-godišnjici Pazinske gimnazije 1899. - 1969.*, Pazin, 1969., str. 144.

doprinos onih domoljuba koji nisu u potpunosti ili nisu u velikoj mjeri dijelili ideje i stavove Hrvatskog katoličkog pokreta, a ipak su doprinijeli realizaciji projekta.

Prigodan tekst o kontinuitetu zgrade *Đački dom – Biskupsko sjemenište – Pazinski kolegij* objavio je mons. Antun Hek u zborniku *Hrvatska gimnazija u Pazinu*, Pazin, 1999., str. 533 – 540.

Autor ovog članka objavio je prigodni tekst o izgradnji konvikta u spomen knjizi *50 godina pazinskog sjemeništa*, Pazin, 1995., str. 20 – 28, a ovom prigodom donosi opširniji tekst, potkrijepljen bilješkama i novim izvorima.

Tugomil Ujčić u knjizi *Hod pokoljenja nad ponorom Pazinčice. O 70-godišnjici Pazinske gimnazije 1899. - 1969.* o izgradnji doma piše na stranicama 136 – 143. Vjerojatno zbog nedostatka izvora, Ujčić ne spominje značajnu ulogu, koju su u projektu imali splitski građanski odbor i Ante Trumbić.

Tone Peruško u radu *Borba za osnovno školstvo - borba za nacionalni opstanak, u: Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, Zagreb, 1969., str. 435 – 436, cijeli projekt stavlja isključivo u kontekst ideoloških borbi klerikalaca i liberala, odnosno, kako navodi, *Mahnićevoog klerikalnog pohoda na kopnenu Istru*. U vrlo oštroj ocjeni Mahnića i ljudi iz njegova kruga između ostaloga kaže: *Kada su dakle potisnuti talijanski iredentisti iz Pazina, što znači iz srednje Istre, zahvaljujući dobrim dijelom i hrvatskoj gimnaziji i borbi za njen osnutak, prelaze u ofenzivu Mahnićevo klerikalci...*, čime ih svrstava u istu kategoriju neprijatelja, zajedno s talijanskim iredentistima. Ne sumnjajući u poštene namjere autora pri pisanju teksta o uspjesima Hrvatskog narodnog preporoda u Istri na prosvjetnom planu, ovakva se njegova ocjena čini u svakom slučaju pretjeranom i obilježenom ideološkim trenutkom vremena u kojemu je nastala.

Iz pregledanih izvora i literature očito je, naime, da su ideološka neslaganja i razmimoilaženja u određenoj mjeri otežavala komunikaciju između dviju struja zainteresiranih za izgradnju konvikta, nazvanih liberalna i klerikalna,⁸⁵ međutim očito je i to da su obje struje bile spremne nadići ideološku isključivost i podrediti je narodnom interesu. Najbolji primjer za to jest činjenica da su velik doprinos projektu u financijskom i moralnom smislu pružili tada najviđeniji hrvatski liberalni političari Frano Supilo i Ante Trumbić; Supilo kao jedan od voditelja već spomenuta skupa hrvatskih političara u Rijeci 1905. g., s kojeg je upućen prijedlog splitskom središnjem odboru da značajna financijska sredstva ustupi Đačkom pripomoćnom društvu, a Trumbić kao blagajnik istog odbora, koji je ta sredstva predao pred-

⁸⁵ U polemikama se često nisu birale riječi, pa su one znale prerasti i u uvrede. Tako *Pučki prijatelj* Supila i njegove istomišljenike naziva bezvjernicima i "šupljim narodnjacima" te optužuje Supila da ga "novci i zlatni lanci vežu s Mađarima i Talijanima". Supilo pak optužuje Mahnića da je "crno – žuti sluga Rima" te da "vodi protunarodnu politiku u korist Beča i Rima" aludirajući na njegovo zalaganje za to da se odgoj u konviktu povjeri talijanskim salezijancima. *Pučki prijatelj*, br. 50, 1913.

stavnicima Društva. Tako su se na istom zadatku našle osobe koje su postale sinonimi za međusobno suprotstavljene ideologije, na jednoj strani liberali Supilo i Trumbić, a na drugoj Mahnić, koji su, s materijalne strane, omogućili realizaciju projekta. Osim toga, među darovateljima koji su uplatili priloge za gradnju doma bile su i tada utjecajne liberalne tiskovine u Hrvatskoj, *Novi list* i *Obzor*.⁸⁶ Na osnovu tih činjenica, kao i činjenice da se na popisu darovatelja nalaze ne samo ljudi iz Istre, već iz svih hrvatskih krajeva i iz inozemstva, možemo reći da na taj projekt treba gledati, u prvom redu, kao na uspjeh hrvatskog preporodnog duha i uzajamnosti, a tek onda u njemu tražiti uzroke i povode ideoloških sukoba. U suprotnome, u društvenim okolnostima tada nesklonim istarskim Hrvatima, kakve su početkom 20. st. prevladavale u Istri, ne bi bilo moguće realizirati jedan tako zahtjevan projekt.

⁸⁶ O spremnosti ideoloških neistomišljenika na kompromis i popuštanje kada je u pitanju hrvatski narodni interes jasno svjedoči sastav odbora Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri, izabran na glavnoj skupštini Društva, održanoj u Puli 20. lipnja 1912. U novi odbor ušli su: dr. Dinko Trinajstić kao predsjednik, dr. Matko Laginja, dr. Ivo Zuccon, Josip Grašić, Josip Stihović, dr. Poščić, Šime Červar, Matko Mandić, Josip Ribarić i Josip Pavačić kao odbornici. Ovdje u istom odboru nalazimo neke od ljutih polemičara i međusobnih oponenta, ljude različitih ideoloških i svjetonazorskih opredjeljenja. Primjerice, oko pitanja odgoja u konviktu suprotne su stavove imali Laginja i Grašić od stavova Zuccona i Poščića, *Pučki prijatelj*, br. 18 – 19, 1912. Rječiti primjer spremnosti na kompromis bio je i govor Vjekoslava Spinčića, predsjednika Odbora za izgradnju konvikta, na glavnoj godišnjoj skupštini Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru 9. lipnja 1907. u Pazinu. On je u svom govoru pozdravio načelnika Ljubljane, gosp. Ivana Hribara, inače vatrenog liberala, sljedećim riječima: "Pozdravljam načelnika biele Ljubljane, srca Slovenije g. Ivana Hribara. Mi ne utičemo u spor koji se vodi u Kranjskoj, niti ćemo da ga razsudujemo, (spor liberali – klerikalci, op. a.) već se nadamo, da kad u Beč dodjemo (u Carevinsko vijeće, op. a.), da ćemo ostaviti kod kuće sve ono, što nas je djelilo i da ćemo biti tamo svi složni na uhar našega naroda", *Izvešće Ravnateljstva o djelovanju Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru od 1. siječnja do 31. prosinca 1906.*, Opatija, 1907., str. 16.

Gracijano Kešac

The Building of a Convent School (Students' Home) for the Students of the Croatian Lyceum in Pazin at the Beginning of the 20th Century – Social Background

Summary

The author follows – based on available sources – the idea regarding the building of a convent school (Students' Home) for the students of the Croatian lyceum in Pazin, from its initial development in the fold of the Students' Support Society in 1899 to the moment the corner stone was laid in 1913. This was one of the major endeavours that had – at the beginning of the 20th century – been undertaken in Istria by the leaders of the Croatian Revival Movement. This project, being markedly Croatian and Catholic, had initiated major public response and activated – indirectly or directly – a significant number of the then contemporary public figures, prelates and intellectuals. Bishop Josip Juraj Strossmayer and the Split Public Committee, the treasurer of which was Dr. Ante Trumbić, had supported the realisation of this project to a considerable extent. On Strossmayer's encouragement, a special Committee was formed within the Students' Support Society, which was charged with raising funds for the building of the Home. The Home had initially been intended to serve as the housing for the students of the Croatian lyceum, which idea was subsequently accompanied with the wish of the clergy for as many students as possible to be directed toward the ministry. Involving Dr. Anton Mahnić, Bishop of Krk, into the project finally solved the funding issue. However, the opponents attacked him since he had intended to entrust the Salesian Order from Italy with the management and the education at the Home. The corner stone for the Home was consecrated on 19th October 1913.

Keywords: Pazin, Croatian lyceum, Students' Home, Students' Support Society, Dr. Anton Mahnić, end of the 19th century, beginning of the 20th century